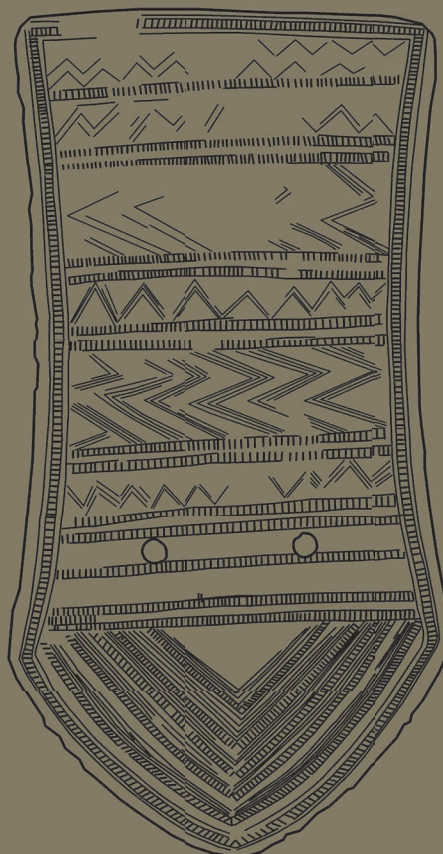

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 27
ROČNÍK CXI – 2017

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 27
ROČNÍK CXI- 2017

Bratislava 2017

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXI- 2017
ARCHEOLÓGIA 27

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed
Grafická úprava /Graphic design
Marianna Lázničková, Erika Mészárosová

Tlač/Print:
Bittner print s.r.o

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2017

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2017

ISBN 978-80-8060-414-1
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 TOMÁŠ MICHALÍK: Paleolitické nálezy z Prašníka a Trstína. Príspevok k paleolitickému osídleniu severovýchodnej časti Malých Karpát
- 13 Palaeolithic finds from Prašník and Trstín. Towards a Palaeolithic settlement of the north-eastern part of the Small Carpathians
- 15 ALENA ŠEFČÁKOVÁ: Praveké kresby v jaskyni Domica
- 37 Prehistoric Drawings in Domica cave
- 43 BARBARA DANIELOVÁ: Medená sekera z Hruštína
- 47 Fund eines Kupferbeils aus Hruštín
- 49 ADAM GAŠPAR: Obilné jamy v praveku stredného a dolného Ponitrianska
- 61 Grain pits in prehistory of Nitra region
- 63 JURAJ BARTÍK – TOMÁŠ ZACHAR: Ozdobný štít únětickej kultúry z Gajary
- 77 Verzierter Schild der Aunjetitzer Kultur aus Gajary
- 81 DAVID VÍCH: Pozdne bronzový depot se štítovou sponou z Moravské Třebové
- 87 Spätbronzezeitliche Hort mit Blattbügelfibel aus Moravská Třebová
- 89 PETER ŠIMČÍK: Plasticky zdobená mazanica z Prešova- Nižnej Šebastovej
- 96 Plastisch verzierter Huttenlehm aus Prešov-Nižná Šebastová
- 97 PETER C. RAMSL: Bronze- und eisenzeitliche Gräberfelder in Nordostösterreich: topographische Lage, Strukturen, und geschlechtsspezifische Bestattungsareale anhand von ausgewählten Beispielen
- 107 Pohrebiská z doby bronzovej a železnej v severovýchodnom Rakúsku: poloha, štruktúra a rodové areály na vybraných príkladoch
- 109 RADOSLAV ČAMBAL – IGOR BAZOVSKÝ: Neskorolaténske sídliskové objekty v Bernolákove, okr. Senec
- 130 Spätlatènezeitliche Siedlungsobjekte in Bernolákovo, Bez. Senec
- 133 MIROSLAVA DAŇOVÁ: Rímsky prsteň z Trenčína
- 136 Roman ring from Trenčín
- 137 VLADIMÍR TURČAN: Včasnostredoveké sídliskové objekty z Bernolákova
- 152 Frühmittelalterliche Siedlungsobjekte aus Bernolákovo
- 153 LUCIA PILKOVÁ – PETRA ŠIMONČIČOVÁ KOŇŠOVÁ: Predmety každodennej potreby z Čeboviec – Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš)
- 161 Gegenstände des alltäglichen Bedarfs aus Čebovce – Zelený hrad (Bez. Veľký Krtíš)
- 163 MICHAL PÍREK: Gajary – Posádka vo svetle historických prameňov
- 178 Gajary – Posádka im Lichte historischen Quellen
- 179 MAREK BUDAJ – MICHAL PÍREK: Nálezy z 14. – 15. storočia z hradu Tekovská Breznica
- 192 Funde vom 14. – 15. Jahrhundert von der Burg Tekovská Breznica (Bez. Žarnovica)

KOLOKVIUM

- 197 VLADIMÍR TURČAN: Pätnásty ročník kolokvií k otázkam rímsko-germánskej archeológie
196 Fünfzehnter Jahrgang der Kolloquien zu Fragen der römisch-germanische Archäologie
- 197 ZDENĚK BENEŠ: Doklady výzdoby ozubeným kolečkem (radýlkem) na sídlišti z počátku doby římské v Mlékojedech, okr. Mělník
204 Evidence of Cog-wheel Ornamentation on a site from the beginning of the Roman era in Mlékokojedy, Mělník District
- 205 EDUARD DROBERJAR – RADKA KNÁPEK: K labskogermánské radélkované keramice
212 Zur elbgermanischen Keramik mit Rädchenverzierung
- 213 KRISTIAN ELSCHKEK: Rädchenverzierte Keramik der römischen Kaiserzeit vom südlichen Marchgebiet
222 Radielková keramika z doby římské z jižního Pomoravia
- 223 LINDA KOVÁČSOVÁ – JÁN RAJTÁR: Urny zdobené ozubeným kolieskom z vybraných hrobov pohrebísk v Kostolnej pri Dunaji a v Sekuliach
233 Rädchenverzierte Urnen von ausgewählten Gräbern der Gräberfelder von Kostolná pri Dunaji und Sekule
- 235 JAROSLAVA RUTTKAYOVÁ – MATEJ RUTTKAY: Keramika zdobená radielkom z Ponitria a Požitavia
244 Rädchenverzierte Keramik aus dem Nitra und Žitava Gebiet
- 245 VLADIMÍR VARSÍK: Nádoby zdobené ozubeným kolieskom z kvádskeho sídliska vo Veľkom Mederi
250 Rollradverzierte Gefäße aus der quadischen Siedlung von Velký Meder
- 251 PETR ZAVŘEL: Tečkovaná a radélkovaná výzdoba na keramice starší doby římské z jihočeských lokalit
268 Die Punkt - und Rädchenverzierung auf der Keramik der älteren römischen Kaiserzeit aus den südböhmischen Lokalitäten
- RECENZIE
- 271 Juraj Bartík: Zoja Benkovsky-Pivovarová – Bohuslav Chropovský: Grabfunde der frühen und der beginnenden mittleren Bronzezeit in der Westslowakei. Nitra 2015.
- 273 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

URNY ZDOBENÉ OZUBENÝM KOLIESKOM Z VYBRANÝCH HROBOV
POHREBÍSK V KOSTOLNEJ PRI DUNAJI A V SEKULIACH¹

LINDA KOVÁCSOVÁ – JÁN RAJTÁR

Keywords: Roman Period, south-western Slovakia, Germanic graves, pottery decorated with toothed wheel

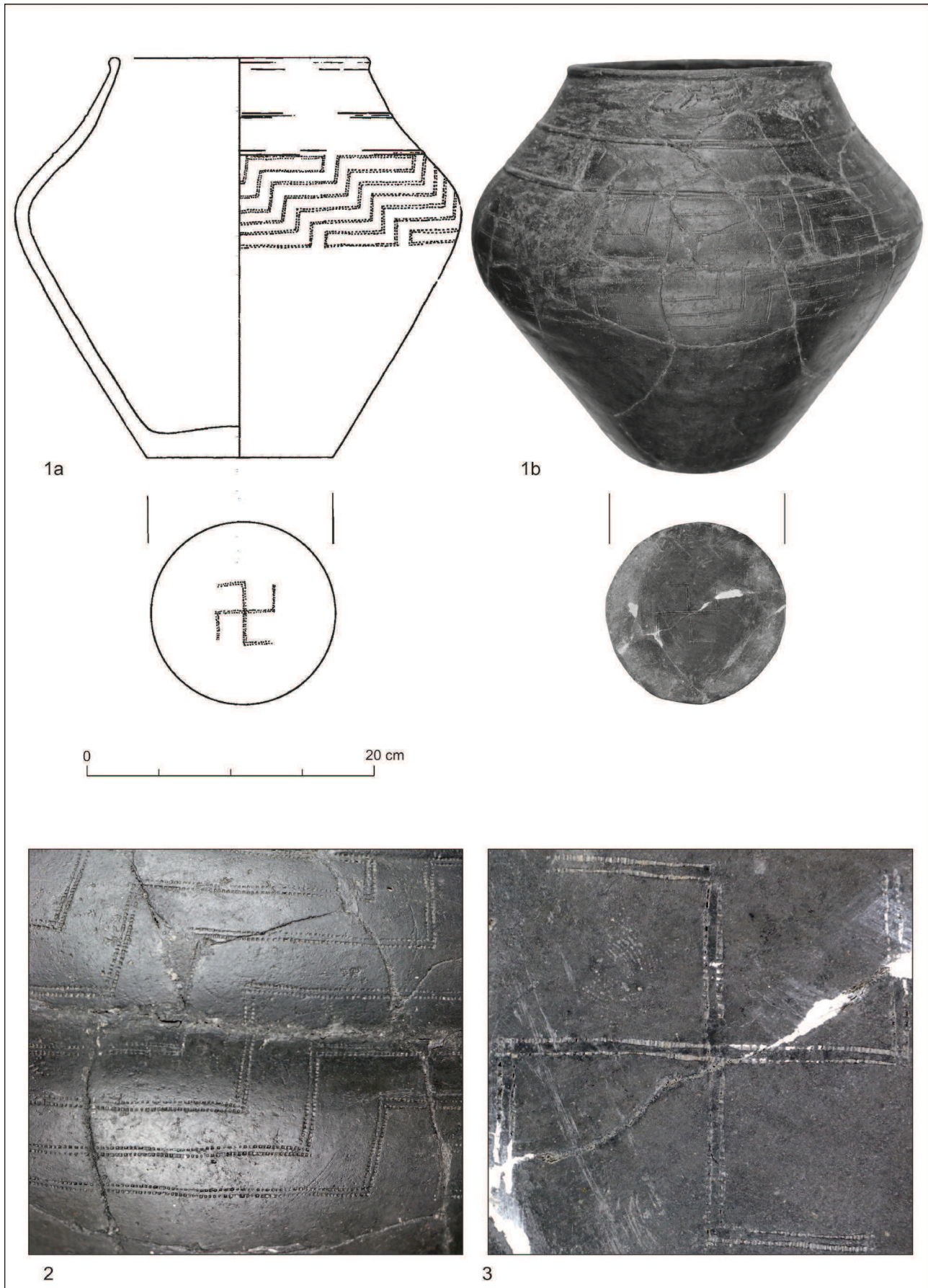
Abstract: *Urns with cog-wheel decoration from selected graves at burial sites in Kostolná pri Dunaji and Sekule. The paper presents manually-shaped pottery with a cog-wheel decoration from selected graves from two geographically relatively distant Germanic burial sites in south-western Slovakia. The first part concerns urns from four graves in Kostolná pri Dunaji (area to the east of the Small Carpathians, in the Danube lowlands to the north of the Little Danube), dated to the older level of B1 of the Roman Era (2nd – 3rd quarter of the 1st century A.D.). The second part concerns four urns from graves in Sekulce (area to the west of the Small Carpathians, near the eastern bank of the river Morava), from B2/C1 of the Roman Era (2nd half of the 2nd century A.D.). Apart from differences in the shapes of the vessels, no marked differences can be seen in the style of their decoration, in the motifs used or in the technique of their decoration. It appears that the same technique, similar decorative motifs and elements were applied to such decorated funeral pottery approximately from the 2nd quarter of the 1st century A.D. at least until the end of the 2nd century A.D., and this in different regions of south-western Slovakia. However, confirmation of this thesis requires a detailed analysis and comparison of all further accessible finds.*

Úvod

Keramické, ručne formované urny zdobené ozubeným kolieskom sa na germánskych pohrebiskách z juhozápadného Slovenska nevyskytujú často. Dosiaľ boli známe prevažne z hrobov zo starších úsekov doby rímskej. Na pohrebisku v Abraháme sa z celkovo odhalených 231 germánskych hrobov z doby rímskej (z toho bolo 219 žiarových a 12 kostrových) našli len v dvoch žiarových hroboch 91 a 136 (*Kolník 1980*, 42, 54, Taf. XXX: 91; XLI: 136). Počas výskumu pohrebiska v Bešeňove, kde sa odhalilo 131 hrobov, sa takto zdobené urny nevyskytli (*Kolník 1961*). K tomuto pohrebisku by však veľmi pravdepodobne mala patriť jedna urna, ktorá sa získala až neskôr (*Ruttkay 1996*, 150, obr. 115: 1). Početnejšie zastúpené mohli byť takéto urny na pohrebisku v Gbelciach, z ktorých sa však zachránila iba jedna, z ostatných sa našli len zlomky z rozrušených hrobov (*Beljak/Kolník 2006*, 65–73, 77, 86, obr. 12: 1; 14: 2; 16: 1–7, 10, 13; 17: 2). Doteraz najpočetnejšie sa vyskytli urny zdobené ozubeným kolieskom na pohrebisku v Kostolnej pri Dunaji, kde sa odhalilo dovedna 68 žiarových hrobov, z ktorých mnohé boli narušené hlbokou orbou. Nachádzali sa v hroboch A, B, 1, 4, 7, 20, 23, 24, 25, 29, teda spolu v desiatich hroboch (*Kolník 1980*, 94–96, 103–106, Taf. LXXVI: A, B; LXXV: 1; LXXVIII: 4, 7; LXXXVII: 20, 23; XCI: 29; XCII: 25). Na pohrebisku v Sládkovičove, kde sa odhalilo 86 hrobov (z toho bolo 6 kostrových) sa našli v šiestich žiarových hroboch 10, 25, 43, 52, 54 a 70 (*Kolník 1980*, 132, 137, 144, 147, 148, 154, Taf. CXXIX: 10; CXXXII: 25; CXLVI: 43; CXLVIII: 52; CL: 54; CLVII: 70). Okrem toho sa ojedinele zachránili celé urny alebo len ich zlomky z rozrušených hrobov na ďalších pohrebiskách, napr. v Križovanoch nad Dudváhom, v Štrkovci, vo Veľkých Úľanoch (*Kolník 1973*, 51–54, 127, 132–135; tab. XV: 12; XLIV: 4; XLV: A), v Očkove (*Kolník 1956*, 259, 270, tab. VI: 1–4) a v Žlkovciach (*Kolník 1959*, 153, tab. IV: 1–6). Najnovšie sa viaceré urny zdobené ozubeným kolieskom, ale aj množstvo ich fragmentov z rozrušených hrobov, objavili na novo skúmanom pohrebisku v Sekuliach (*Hüssen/Rajtár/Voß 2017*).

Pre porovnanie predkladáme v tomto príspevku niekoľko urien z vybraných dostupných hrobových celkov z dvoch germánskych žiarových pohrebisk z rozdielnych geografických oblastí juhozápadného Slovenska, ktoré reprezentujú aj dva odlišné časové úseky doby rímskej. Prvú časť tvoria štyri urny z hrobov A, B, 23 a 25 z pohrebiska v Kostolnej pri Dunaji (okr. Senec), datované na základe sprievodných nálezov do staršieho stupňa B1 doby rímskej. Nálezisko leží v oblasti východne od Malých Karpát, v Podunajskej nížine severne od toku Malého Dunaja. V druhej časti sú prezentované štyri dosiaľ nepublikované urny z hrobových celkov H, 27, 32 a 36 z pohrebiska v Sekuliach (okr. Senica), ktoré možno zaradiť do stupňa B2/C1 doby rímskej. Nálezisko sa nachádza na Záhorí západne od Malých Karpát, neďaleko od východného brehu rieky Moravy a jej sútoku s Myjavou i Dyjou.

¹ Príspevok vznikol v rámci grantových projektov VEGA 2/0121/15 a 2/0150/15.

Obr. 1. Kostolná pri Dunaji (okr. Senec). 1a, b urna z hrobu A; 2, 3 detaily výzdoby (kresba: M. Fedorová; foto: J. Rajtár).

Abb. 1. Kostolná pri Dunaji (Bez. Senec). 1a, b Urne vom Grab A; 2, 3 Details der Verzierung (Zeichnung: M. Fedorová; Foto: J. Rajtár).

Urny z vybraných hrobov z Kostolnej pri Dunaji

Hrob A

Opis urny: Nádoba baňatého vázovitého tvaru so slabo odsadeným plochým dnom, s oblým vydutím nad polovicou výšky, s kuželovitou hornou časťou, členenou horizontálne dvomi obežnými plastickými lištami, so širokým ústím a prstencovito zhrubnutým okrajom. Vyhotovená z jemne spracovanej hliny s obsahom sludového piesku. Povrch je tuhovaný, lesklý, šedočiernej farby. Rekonštruovaná zo zlomkov, doplnená. V. 28 cm; ø ústia 17,5 cm; max. vydutie 30 cm; ø dna 13 cm (obr. 1: 1a, b)

Výzdoba: na pleciach tesne pod spodnou plastickou lištou a vydutím je v širokom horizontálnom páse výzdoba s motívom štvorstupňového pravouhlo lomeného meandra so zvislo uzavretými koncami, stúpajúceho zľava doprava nahor, vyhotovená ozubeným kolieskom v dvoch paralelných líniách. Odtlačky ozubeného kolieska majú štvorcový a obdĺžnikovitý tvar o stranách 0,2 až 0,8 mm a v líniách sú husto radené v odstupoch 0,7–1,0 mm. V miestach lomu meandra sa paralelné línie odtlačkov ozubeného kolieska niekedy prekrývajú. Pásky meandra ohraničené dvomi zdvojenými líniami dosahujú šírku 0,7 až 1,1 cm. Na dne nádoby v strede je motív svastiky s ramenami lomenými doľava, vyhotovený taktiež ozubeným kolieskom v dvoch paralelných líniách (obr. 1: 2, 3).

Inventár hrobu: Fragment bronzovej výrazne členenej spony Almgren 68, kostený predmet so zdvojenými koncentrickými elipsovými očkami, bronzový krúžok s prekrývajúcimi sa koncami, zlomky železného noža.

Pohlavie a vek pochovaného: ?

Datovanie: B1b-B1c, 2.–3. štvrtina 1. stor. n. l.

Uloženie: SNM-AM, evid. č. AP 17 856.

Literatúra: *Kolník 1980*, 94, Taf. LXXIV: Aa.

Hrob B

Opis urny: Nádoba baňatého vázovitého tvaru so slabo odsadeným plochým dnom, s oblým vydutím v hornej tretine, s plastickou, šikmo presekávanou obežnou lištou na pleciach a so širokým ústím s prstencovitým zosilnením okraja. Vyhotovená z jemne spracovanej hliny. Povrch tuhovaný, šedočiernej farby. Rekonštruovaná zo zlomkov, značne doplnená. V. 26 cm; ø ústia 19,5 cm; max. vydutie 30,5 cm; ø dna 12,5 cm (obr. 2: 1a, b)

Výzdoba: V páse pod okrajom a nad obežnou presekávanou lištou, širokom 3 cm, je zdobená opakujúcim sa motívom v tvare ležiaceho písmena V s hrotom vpravo, vyhotovenom ozubeným kolieskom v dvoch paralelných líniách. V páse pod lištou na vydutí širokom 4 cm je výzdoba motívom pravouhlo lomeného meandra v podobe zvislo opačne proti sebe postavených písmen T, vyhotovená taktiež ozubeným kolieskom v dvoch paralelných líniách. Odtlačky ozubeného kolieska majú štvorcový a obdĺžnikovitý tvar o stranách 0,8 až 1,8 mm a v líniách sú husto radené v odstupoch 1,1–1,7 mm. Pás meandra ohraničený zdvojenými líniami v priečke písmena T dosahuje šírku 1,4 cm (obr. 2: 3).

Inventár hrobu: bronzová spona Garbsch A 236c, hrot železnej kopije; železná britva.

Pohlavie a vek pochovaného: muž (?), ?

Datovanie: B1b-B1c, polovica 1. stor. n. l.

Uloženie: Katedra archeológie FF UK, evid. č. 154.

Literatúra: *Kolník 1980*, 94, Taf. LXXIV: Ba.

Hrob 23

Opis urny: Nádoba vázovitého tvaru s prstencovito odsadeným plochým dnom, s oblým vydutím v hornej tretine a kónickou hornou časťou, členenou na pleciach jednou plastickou obežnou lištou zvýraznenou žliabkami a na hrdle dvojistou plastickou obežnou lištou členenou a lemovanou žliabkami, široké ústie a okraj chýbajú. Vyhotovená z jemne spracovanej hliny. Povrch pôvodne tuhovaný, leštený, šedo-hnedej farby. Rekonštruovaná zo zlomkov, doplnená. V. cca 33 cm; ø ústia cca 18,6 cm; max. vydutie 32,5 cm; ø dna 12 cm (obr. 2: 2a, b)

Výzdoba: V páse na pleciach medzi obežnými lištami je zdobená opakujúcim sa motívom v tvare ležiaceho písmena V vyhotovenom ozubeným kolieskom v dvoch paralelných líniách s hrotom vpravo, v ktorom je vhlbená jamka. V páse na vydutí širokom 5,8 cm je výzdoba motívom trojstupňových spojených pravouhlo lomených uzavretých meandrov vyhotovených ozubeným kolieskom v dvoch paralelných líniách. Odtlačky ozubeného kolieska majú štvorcovitý tvar o stranách 0,5 mm a v líniách sú husto radené v odstupoch 0,8–1,0 mm. Šírka pásov meandra medzi paralelnými líniami dosahuje 1,1–1,3 cm. V miestach lomu meandra sa paralelné línie odtlačkov ozubeného kolieska niekedy prekrývajú, niekedy presahujú líniu lomu, miestami sú nerovné alebo neprebiehajú paralelne v presnom odstupe (obr. 2: 4).

Inventár hrobu: zlomky bronzového vedra Eggers 39 alebo 40, panvice a naberáčky Eggers 159a, zlomky železného jednosečného meča, kovania pošvy, puklica, držadlo a bronzové okrajové kovania štítu, hrot kopije a koncové kovanie žrde, nôž, bronzové kovania, nity, fragment kostenej ihlice s profilovanou hlavicou, hrudka živice.

Pohlavie a vek pochovaného: muž, adultus, 20–40 r.

Datovanie: B1b-B1c, 2.–3. štvrtina 1. stor. n. l.

Uloženie: SNM-AM, evid. č. AP 17 862.

Literatúra: *Kolník 1980*, 103, Taf. LXXXVIII: 23a.

Hrob 25

Opis urny: Nádoba baňatého vázovitého tvaru so slabo odsadeným plochým dnom, s oblým vydutím v hornej tretine, odsadeným nízkym kuželovitým hrdlom, so širokým, slabo vyhnutým ústím a zhrubnutým, zaobleným okrajom. Vyhotovená z jemne spracovanej hlíny s prímiesou sludového piesku. Povrch leštený, sivočiernej farby. Rekonštruovaná zo zlomkov, sčasti na okraji doplnená. V. 28,3 cm; \emptyset ústia 22,2 cm; max. vydutie 30 cm; \emptyset dna 15 cm (obr. 3: 1a, b).

Výzdoba: Na hrdle je v páse širokom 3,1 cm výzdoba vyhotovená ozubeným kolieskom v dvoch paralelných líniách z opakujúceho sa pravouhlo lomeného stupňovitého motívu, stúpajúceho sprava doľava nahor, ktorý je olemovaný pod okrajom a pri odsadení rovnako vyhotovenými zdvojenými horizontálnymi obežnými líniami. Na pleciah je v páse širokom 6,4 cm výzdoba ozubeným kolieskom taktiež v dvoch paralelných líniách v podobe stupňovitého, pravouhlo lomeného, širokého, zloženého meandru, ohraničeného na vydutí horizontálnou obežnou líniou. Z nej vychádzajú nadol ku dnu zvislé dvojice paralelných línií, ktoré členia spodnú časť tela nádoby na šesť zón. V strede každej z nich sú na horizontálnej línií na vydutí nadol zavesené motívy zo štvornásobne pod sebou umiestnených rovnoramenných trojuholníkov, predelených v strede zvislou líniou, ktoré sú vyhotovené rovnakou technikou. Jedna obežná línia ešte lemuje okraj nádoby tesne nad dnom a na dne je rovnako vyhotovený motív svastiky s krátkymi, doľava lomenými ramenami. Odtlačky ozubeného kolieska majú väčšinou štvorcový tvar o stranách 0,5–0,6 mm a v líniách sú husto radené v odstupoch 0,6–0,8 mm. Sú vyhotovené zrejme dvojitým ozubeným kolieskom, na čo poukazujú pravidelné, pri sebe umiestnené rady odtlačkov v oboch paralelných líniách. V miestach lomov meandra či prepojenia výzdobných motívov sa odtlačky niekedy prekrývajú, niekedy presahujú i líniu lomu. Miestami sú aj prerušené, nedotiahnuté, alebo opäť pripojené a sčasti prekryté, ale vždy ako zdvojené línie. Šírka pásov meandra medzi paralelnými líniami, ako aj dvojicami zvislých línií a trojuholníkmi je približne rovnaká a dosahuje 1,1–1,3 cm (obr. 3: 2, 3).

Inventár hrobu: bronzová trúbkovitá spona Almgren 75, dve malé rímsko-provinciálne spony so šarnierom a lúčikom zdobeným puncovanými trojuholníkmi s nielom, zlomky bronzového vedra Eggers 39 alebo 40, panvic Eggers 138 a 140?, naberačky Eggers 159 alebo 160, sklenej rebrovanej misky Eggers 182 alebo 183, bronzových nožníc, dvoch stoličkovitých ostrôh so železným bodcom, jednosečný železný meč, hrot kopije a oštepú so spätnými hákmi, koncové kovanie žrde, železná štítová puklica, bronzové držadlo a kovania štítu, železný nôž a pracka, hrudka živice.

Pohlavie a vek pochovaného: muž, maturus, 40–60 r.

Datovanie: B1c, 3. štvrtina 1. stor. n. l.

Uloženie: SNM-AM, evid. č. AP 17 853.

Literatúra: *Kolník 1980*, 105, Taf. XCII: 25a.

Urny z vybraných hrobov v Sekuliach

Hrob H

Opis urny: Nádoba vázovitého tvaru na dutej nôžke s oblým vydutím, zúženým hrdlom, von vyhnutým, širokým ústím a slabo zhrubnutým zaobleným okrajom, s jednou plastickou obežnou lištou v dolnej časti a druhou na pleciah nad vydutím. Vyhotovená z jemne spracovanej hlíny. Povrch hladký, tuhovany, leštený, ošúchaný, šedej farby. Rekonštruovaná zo zlomkov, časť ústia a okraja chýba. V. 25,5 cm; \emptyset ústia 23–24 cm; max. vydutie 25,7 cm; \emptyset dna nôžky 12,5 cm (obr. 4: 1a, b).

Výzdoba: V páse širokom 2 cm nad hornou obežnou lištou je výzdoba cikcakovým motívom vyhotoveným ozubeným kolieskom v troch paralelných líniách. V páse širokom 4 cm na vydutí pod obežnou lištou je zdobená motívom pravouhlo lomeného meandra v podobe zvislo opačne proti sebe postavených písmen T, vyhotovenom rovnakou technikou. Odtlačky ozubeného kolieska majú štvorcový tvar o stranách 0,6 až 0,8 mm a v líniách sú husto radené v odstupoch 0,8–1,0 mm. Sú vyhotovené zrejme trojitým ozubeným kolieskom, na čo poukazujú vždy pravidelne vedľa sebe umiestnené odtlačky vo všetkých troch paralelných líniách, a to i v miestach prepojenia výzdobných motívov, kde sa len výnimočne sčasti prekrývajú. Pás meandra ohraničený trojitými líniami v pričke písmena T dosahuje šírku 1,2–1,4 cm (obr. 4: 3).

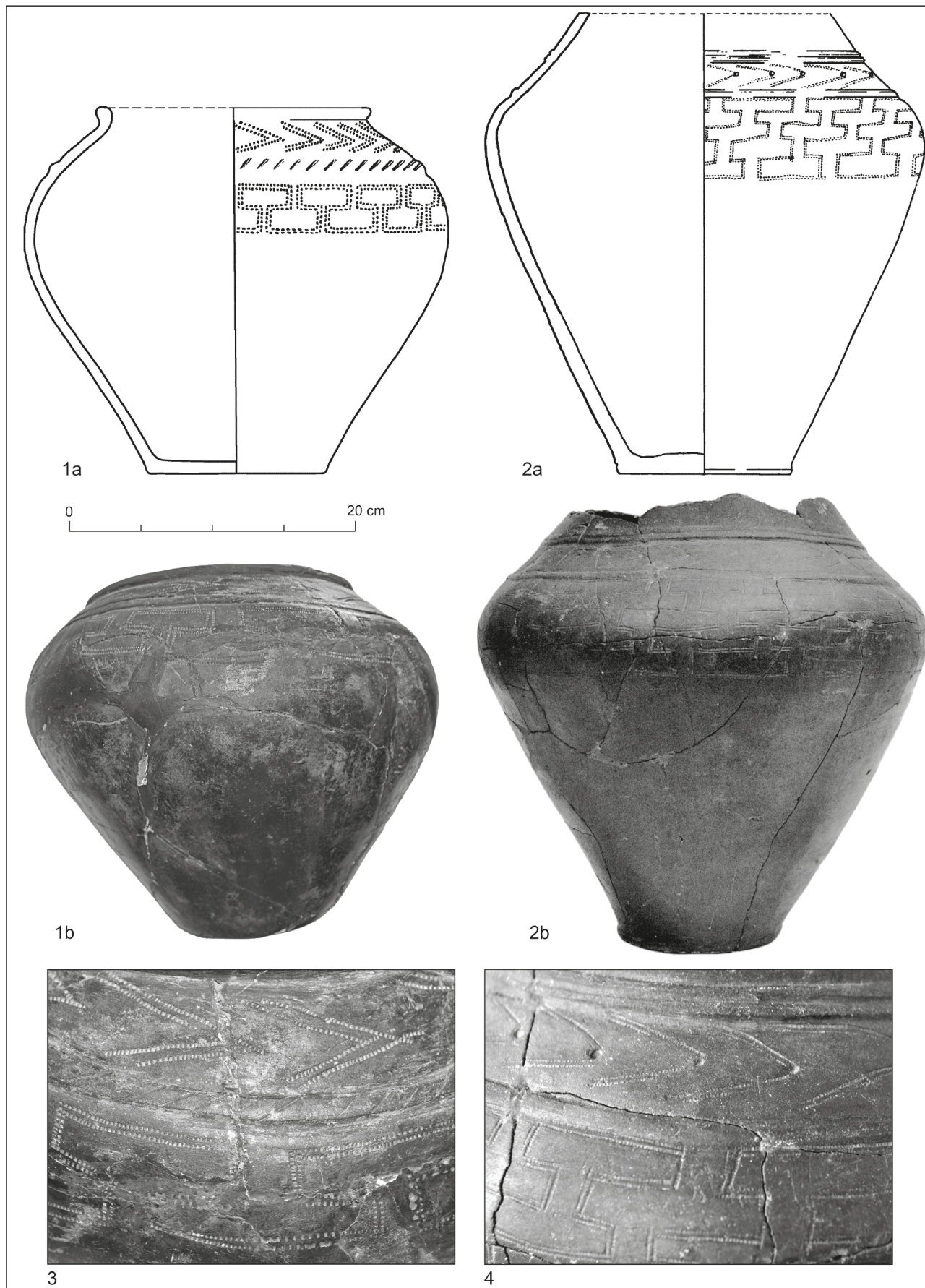
Inventár hrobu: železná spona Almgren 132, dve železné výrazne členené spony osobitého, tzv. mazovského variantu, železné nákončie remeňa s kotúčovitým koncom typu J I, nožnice, nôž, tri fragmenty bronzového plechu, zliatky skla.

Pohlavie a vek pochovaného: ?

Datovanie: B2/C1, 2. polovica 2. stor. n. l.

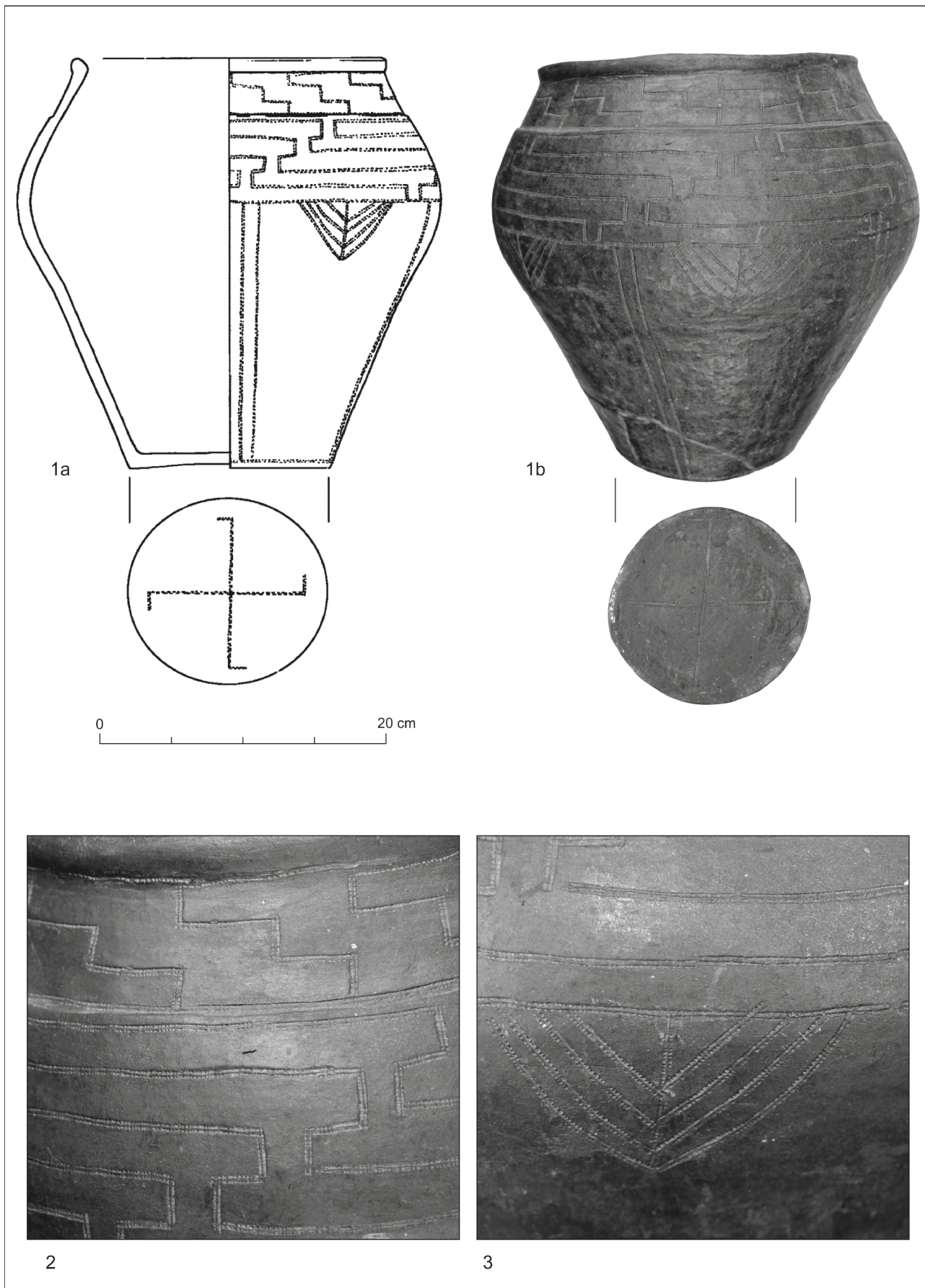
Uloženie: AÚ SAV, príř. č. H1.

Literatúra: nepublikované.

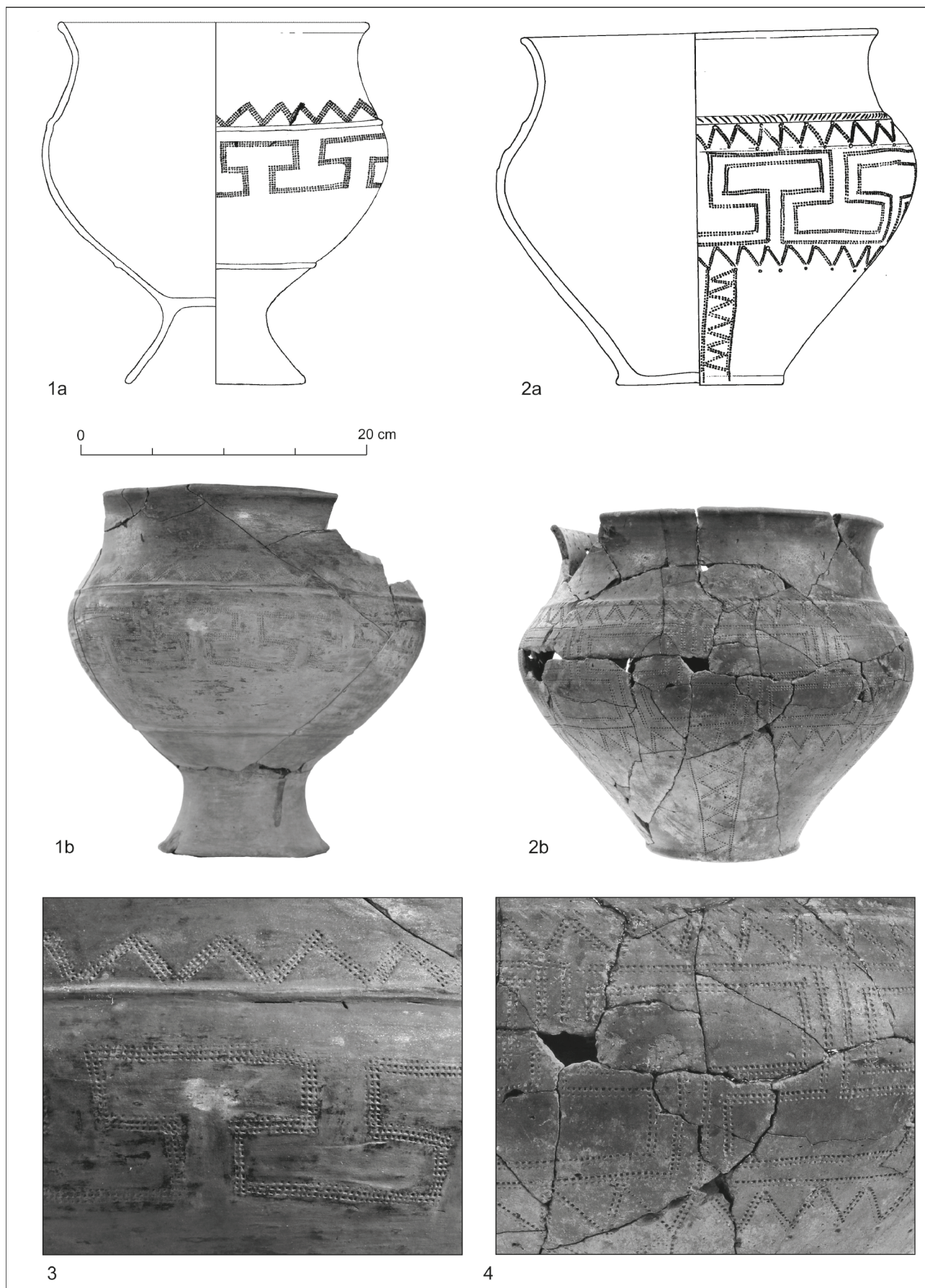
Obr. 2. Kostolná pri Dunaji (okr. Senec). 1a, b urna z hrobu B; 2a, b urna z hrobu 23; 3, 4 detaily výzdoby (kresba: M. Fedorová; foto: J. Rajtár).

Abb. 2. Kostolná pri Dunaji (Bez. Senec). 1a, b Urne vom Grab B; 2a, b Urne vom Grab 23; 3, 4 Details der Verzierung (Zeichnung: M. Fedorová; Foto: J. Rajtár.)

Obr. 3. Kostolná pri Dunaji (okr. Senec). 1a, b urna z hrobu 25; 2, 3 detaily výzdoby (kresba: M. Fedorová; foto: J. Rajtár).

Abb. 3. Kostolná pri Dunaji (Bez. Senec). 1a, b Urne vom Grab 25; 2, 3 Details der Verzierung (Zeichnung: M. Fedorová; Foto: J. Rajtár).

Obr. 4. Sekule (okr. Senica). 1a, b urna z hrobu H; 2a, b urna z hrobu 27; 3, 4 detaily výzdoby (kresba: J. Hritzová a L. Kováčsová; foto: P. Červeň).
 Abb. 4. Sekule (Bez. Senica). 1a-b Urne vom Grab H; 2a, b Urne vom Grab 27; Details der Verzierung (Zeichnungen: J. Hritzová und L. Kováčsová; Foto: P. Červeň).

Hrob 27

Opis urny: Nádoba vysokého misovitého tvaru s prstencovito odsadeným plochým dnom, s oblým vydutím nad polovicou výšky, naznačeným odsadením na pleciach, nad ktorým je plastická, šikmo presekávaná obežná lišta, so zúženým hrdlom a vyhnutým širokým ústím s oblým okrajom. Vyhotovená z jemne spracovanej hliny. Povrch hladký, leštený, čiernohnedej farby. Rekonštruovaná zo zlomkov, malá časť ústia a okraja chýba. V. 25 cm; ø ústia 25,3 cm; max. vydutie 29,5 cm; ø dna 12 cm (obr. 4: 2a, b).

Výzdoba: V páse na pleciach pod presekávanou plastickou lištou je zdobená cikcakovým motívom vyhotoveným ozubeným kolieskom v dvoch paralelných líniách, s plytkými jamkami v horných i dolných hrotoch. Pod ním, v páse širokom 7 cm na vydutí, je výzdoba motívom pravouhlo lomeného meandra v podobe zvislo opačne proti sebe postavených písmen T, vyhotovená rovnakou technikou v dvoch paralelných líniách. Pás meandra ohraničený zdvojenými líniami v priečke písmena T dosahuje šírku 1,2–1,4 cm. Pod ním je opäť pás s cikcakovým motívom s plytkými jamkami v horných i dolných hrotoch. Z neho vychádza nadol ku dnu päť zvislých pásov, ohraničených šikmo sa zbiehajúcimi dvojitémi paralelnými líniami, ktoré členia spodnú časť tela nádoby na päť zón. Pásky vyplňajú v hornej časti križujúce sa dvojité línie v tvare ležiaceho písmena X, v dolnej, zúženej časti už len cikcakové línie. Odtlačky ozubeného kolieska majú štvorcový tvar o stranách 1,2 až 1,4 mm a v líniách sú husto radené v odstupoch 0,7–0,9 mm. V miestach lomu meandra a v hrotoch cikcakového motívu sa paralelné línie odtlačkov ozubeného kolieska len občas prekrývajú, väčšinou sú však precízne ukončené alebo prerušené. Rovnaká šírka zdvojených línií 0,4 cm, pravidelne vedľa seba usporiadané odtlačky a ich odstupy naznačujú, že boli zrejme vyhotovené dvojitém ozubeným kolieskom (obr. 4: 4).

Inventár hrobu: železná trúbkovitá spona, zlomky bronzového vedra, naberačky a cedidla, železné nožnice, nožík, fragment kostenej ihlice, zliatky masívnej sklenej nádoby.

Pohlavie a vek pochovaného: ?

Datovanie: B2/C1, 2. polovica 2. stor. n. l.

Uloženie: AÚ SAV, príř. č. 288–304/2015, 358/2015.

Literatúra: nepublikované.

Hrob 32

Opis urny: Nádoba vysokého misovitého tvaru s odsadeným plochým dnom, s oblým vydutím nad polovicou výšky, s odsadením na pleciach a zúženým hrdlom. Rekonštruovaná zo zlomkov, časť dna i stien, ústie a okraj chýbajú. Vyhotovená z jemne spracovanej hliny s prímiesou sľudového piesku. Povrch hladký, tuhovaný, leštený, čiernohnedej farby. Zachovaná v. 17,4 cm; max. vydutie 24,5 cm; ø dna 11,3 cm (obr. 5: 1a, b).

Výzdoba: V páse širokom 2,5 cm nad odsadením je zdobená cikcakovým motívom vyhotoveným ozubeným kolieskom v troch paralelných líniách, ktoré sa na niektorých miestach hrotov prekrývajú. V páse širokom 5,3 cm na vydutí je výzdoba motívom zloženého pravouhlo lomeného meandra v podobe zvislých, nadol zavesených a opačne orientovaných písmen F, zo štyroch, piatich, miestami až šiestich paralelných línií. Pod ním je opäť pás s cikcakovým motívom zo širokých, nadol zavesených trojuholníkov, vyhotovených rovnakou technikou v štyroch paralelných líniách. Z neho vychádza nadol ku dnu päť širokých zvislých pásov, ohraničených po stranách dvojicou štvor- až päťnásobných paralelných línií, ktoré členia spodnú časť tela nádoby na päť zón. Pásky vyplňajú štyri nad sebou nepravidelne umiestnené motívy v tvare V. Ich hroty v dvoch pásoch smerujú nadol, v troch nahor. Odtlačky ozubeného kolieska majú štvorcový tvar o stranách 0,4 až 0,6 mm. V líniách, z ktorých viaceré sa prekrývajú, miestami sú aj prerušené, alebo neprebíhajú presne vedľa seba, sú husto radené v odstupoch 0,4 mm (obr. 5: 3, 4).

Inventár hrobu: železná kolienkovitá spona Almgren 138, dva zlomky okraja bronzovej nádoby (naberačky?), fragmenty kosteneho hrebeňa, hrudka živice.

Pohlavie a vek pochovaného: ?

Datovanie: B2/C1, 2. polovica 2. stor. n. l.

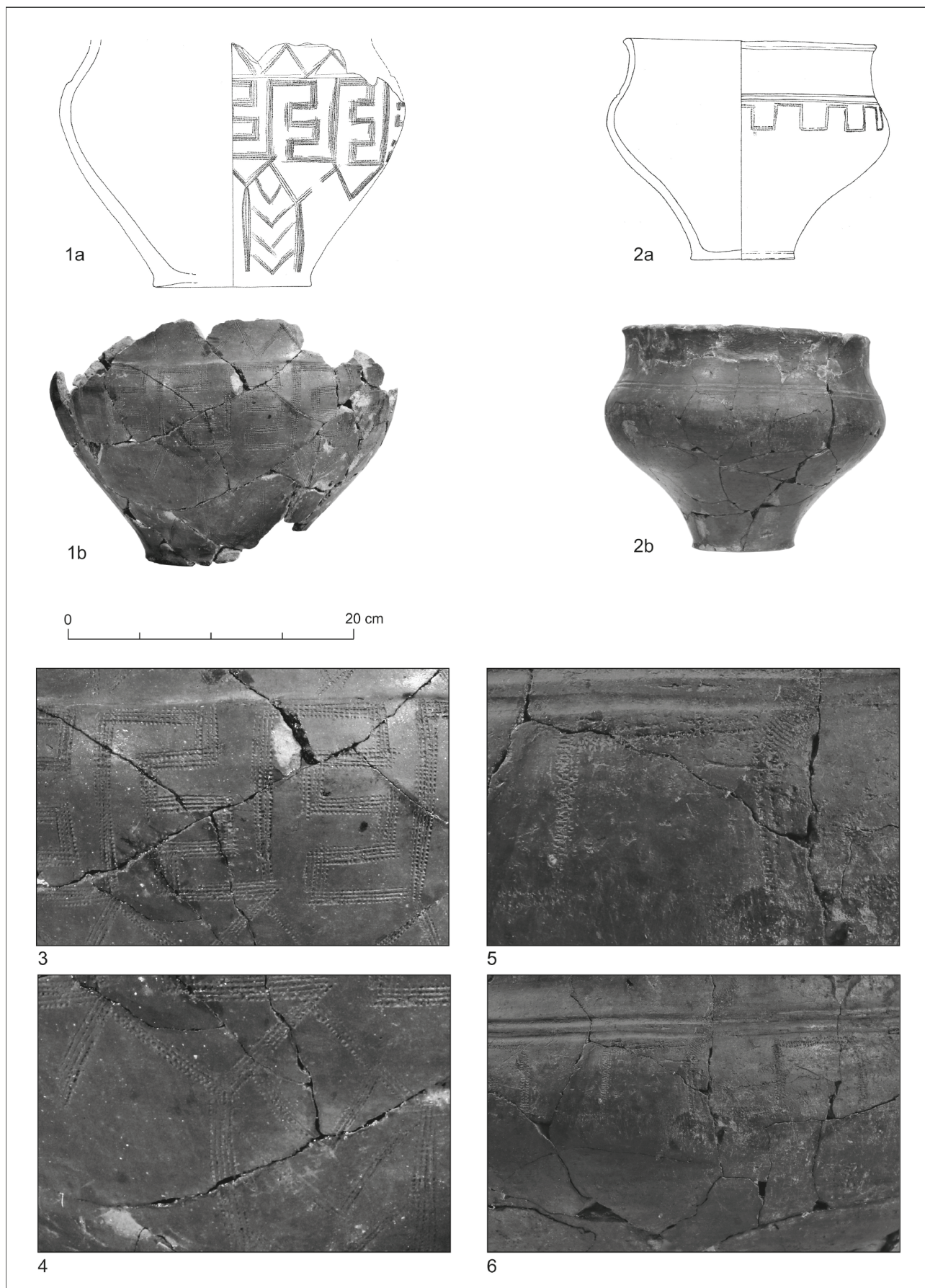
Uloženie: AÚ SAV, príř. č. 319–338/2015, 514/2015

Literatúra: nepublikované.

Hrob 36

Opis urny: Nádoba misovitého tvaru s odsadením plochého dna zvýrazneným plytkým obežným žliabkom, s oblým vydutím nad polovicou výšky, s plochou horizontálnou lištou lemovanou dvomi obežnými ryhami na pleciach, so slabozúženým hrdlom, širokým vyhnutým ústím a mierne zhrubnutým okrajom. Vyhotovená z jemne spracovanej hliny. Povrch hladký, tuhovaný, leštený, čiernej farby. Rekonštruovaná zo zlomkov, malé časti okraja chýbajú. V. 15,6 cm; ø ústia 19 cm; max. vydutie 20,8 cm; ø dna 7,5 cm (obr. 5: 2a, b).

Výzdoba: V páse širokom 2 cm pod spodnou obežnou ryhou na pleciach je výzdoba s motívom jednoduchého pravouhlo lomeného meandra vyhotoveného ozubeným kolieskom v dvoch, miestami až troch paralelných líniách. Odtlačky ozubeného kolieska sú veľmi malé a plytké, len slabozoznateľné. Majú štvorcový tvar o strane približne len 0,1–0,2 mm, sú husto radené v odstupoch 0,2–0,3 mm, miestami sú ich línie nerovné alebo sa prekrývajú (obr. 4: 5, 6).

Obr. 5. Sekule (okr. Senica). 1a, b urna z hrobu 32; 2a, b urna z hrobu 36; 3–6 detaily výzdoby (kresba: J. Hritzová; foto: P. Červeň).

Abb. 5. Sekule (Bez. Senica). 1a-b Urne vom Grab 32; 2a, b Urne vom Grab 36; 3-6 Details der Verzierung (Zeichnung: J. Hritzová; Foto: P. Červeň)

Inventár hrobu: strieborná kolienkovitá spona Almgren 138, železný kľúč, železný nôž s kosteným obložením rúčky, fragment skla, hrudka živice.

Pohlavie a vek pochovaného: žena?, ?

Datovanie: B2b–B2/C1, stred až 2. polovica 2. stor. n. l.

Uloženie: AÚ SAV, prír. č. 342–355/2015, 360/2015.

Literatúra: nepublikované.

Stručné porovnanie a zhrnutie

Prezentovaná ručne formovaná funerálna keramika zdobená ozubeným kolieskom pochádza z dvoch geograficky pomerne vzdialených germánskych pohrebísk. Zároveň je rozdiel aj v ich datovaní. Urny z vybraných hrobových celkov z Kostolnej pri Dunaji sa zaraďujú do stupňa B1b–B1c, teda do staršieho úseku doby rímskej, približne do 2.–3. štvrtiny 1. stor. n. l. Tomu zodpovedá aj starobylejšia podoba ich vázovitých tvarov (*Halásová 2010*). Naproti tomu urny z vybraných celkov z pohrebiska v Sekuliach sa datujú do mladšieho obdobia, do stupňa B2/C1, približne do 2. polovice 2. stor. n. l. Ich misovitité tvary so širokým roztvoreným ústím a mäkkou profiláciou stien patria k najčastejšie sa vyskytujúcim formám urien na germánskych pohrebiskách. Zriedkavú formu má len urna vázovitého tvaru na dutej nôžke z hrobu H, ku ktorej poznáme nateraz na juhozápadnom Slovensku paralelu iba z pohrebiska v Gbelciach (*Beljak/Kolník 2006*, 73, obr. 13: 1).

Urny z oboch pohrebísk vykazujú vo všeobecnosti snahu o ich dôkladné vypracovanie a precízne vyhotovenie výzdobných motívov. Popri samotnej modelácii ich tvarov svedčí o tom v prvom rade dôsledná úprava povrchu, ktorý je hladký, lesklý a väčšinou bol i tuhovaný. Zároveň je zreteľná aj snaha o individuálnu osobitosť a rozmanitosť použitých výzdobných prvkov a motívov vyhotovených ozubeným kolieskom, ktorá si vyžadovala ich dôkladne premyslené a presné rozvrhnutie na ploche nádoby.

Napriek rozdielnemu datovaniu a z toho vyplývajúcej tvarovej odlišnosti urien z Kostolnej pri Dunaji a zo Sekúl však v štýle, v uplatňovaní motívov a prvkov výzdoby a v jej technickom prevedení nie sú medzi nimi badateľné príliš výrazné rozdiely. Na všetkých nádobách pokrývala výzdoba hlavne ich plecia a vydutie, kde sa častejšie uplatnilo aj ich horizontálne členenie plastickými, niekedy i šikmo presekávanými obežnými líštami. Dve urny z Kostolnej pri Dunaji (obr. 2: 1a–b; 3: 1a–b) boli zdobené aj v pásoch na hrdle až tesne pod okrajom, a len tu sa na dvoch vyskytla aj výzdoba na dnách v podobe svastík (obr. 1: 1a, b, 3; 3: 1a, b). Na urnách z tohto pohrebiska sa viac uplatnili aj stupňovité a zložené meandre a pásy s motívom v podobe ležiaceho písmena V (obr. 1: 1a, b, 2; 2; 3). Tie sa na nádobách zo Sekúl nevyskytli, častejšie ich však nahradili pásy s cikcakovou výzdobou (obr. 4; 5: 1a, b). Uplatňovanie výzdoby v pásoch s motívom pravouhlo lomeného meandra v podobe zvislo opačne proti sebe postavených písmen T však pretrvávalo aj na urnách na tomto pohrebisku (obr. 4). Rovnako na oboch pohrebiskách sa vyskytli nádoby aj s výzdobou ich dolných častí v podobe zvislých pásov smerujúcich až ku dnu, ktoré ich členili na päť alebo šesť zón (obr. 3: 1a, b; 4: 2a, b; 5: 1a, b).

Na keramických urnách z vybraných hrobov z Kostolnej pri Dunaji (podobne, ako aj na väčšine urien zo staršieho úseku doby rímskej z ostatných pohrebísk na juhozápadnom Slovensku) bola výzdoba ozubeným kolieskom vyhotovená v dvoch paralelných líniách. V jednom prípade bolo zrejme pri zdobení použité dvojité ozubené koliesko (obr. 3: 2, 3). Na urnách z vybraných hrobových celkov z pohrebiska v Sekuliach sa vyskytla výzdoba aj v troj- až v šesťnásobných líniách (obr. 5: 1a, b). V jednom prípade bolo zrejme pri výzdobe použité dvojité (obr. 4: 4), a v jednom i trojité ozubené koliesko (obr. 4: 3). Odtlačky na týchto urnách sú pravidelne usporiadané, výraznejšie a majú i väčšie rozmery. Naproti tomu na urne z hrobu 36 zo Sekúl bolo pri jej výzdobe použité koliesko s tak drobným ozubením, že zrejme už v tvrdnúcim povrchu nádoby vznikli len veľmi malé a slabo zreteľné odtlačky (obr. 5: 5, 6). Všetky kolieska použité pri výzdobe týchto urien mali ozubenia, ktoré zanechávali v mäkkom povrchu nádob odtlačky štvorcového tvaru. Odtlačky obdĺžnikového tvaru vznikali len príbrzdením rolujúceho kolieska v smere nanášanej výzdobnej línie.

V porovnaní keramických urien zdobených ozubeným kolieskom z týchto vybraných odlišne datovaných hrobových celkov z dvoch geograficky pomerne vzdialených germánskych pohrebísk tak nebadať v štýle ich výzdoby, v používaných motívoch ani v technike ich zdobenia výrazné rozdiely. Zdá sa, že rovnaká technika i obdobné motívy a výzdobné prvky sa uplatňovali pri takto zdobenej funerálnej keramike približne už od 2. štvrtiny 1. stor. n. l. prinajmenej do konca 2. stor. n. l., a to i v rôznych regiónoch juhozápadného Slovenska. Potvrdenie tejto tézy si však vyžaduje detailnú analýzu a porovnanie všetkých ďalších dostupných nálezov.

LITERATÚRA

Beljak/Kolník 2006 – J. Beljak/T. Kolník: Germánske hroby z Čaky a Gbeliec. Príspevok k osídleniu juhozápadného Slovenska v dobe rímskej. *Slov. Arch.* 54, 2006, 57–94.

Halásová 2010 – L. Halásová: Germánska keramika zo žiarových hrobov 1. storočia n. l. v Čechách a na Slovensku. In: J. Beljak/G. Březinová/V. Varsik (ed.): *Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliiskové a ekonomické štruktúry od neskej doby laténskej po včasný stredovek.* *Arch. Slovaca Monographiae, Communicationes X.* Nitra 2010, 579–595.

- Hüssen/Rajtár/Voß 2017* -- C.M. Hüssen/J. Rajtár/ U. Voß: Sekule, Slowakei. Ein germanisches Gräberfeld an der March. Die Arbeiten der Jahre 2012 bis 2017. e-Forschungsberichte des Deutschen Archäologischen Instituts 2017-1, 114-118.
- Kolník 1956* – T. Kolník: Popolnicové pohrebisko z mladšej doby rímskej a počiatku doby stahovania národov v Očkove pri Piešťanoch (Výskum 1953 a 1955). Slov. Arch. 4, 1956, 233–300.
- Kolník 1959* – T. Kolník: Germánske hroby zo staršej doby rímskej zo Zohora, Žlkoviec a Kostolnej pri Dunaji. Slov. Arch. 7, 1959, 144-162.
- Kolník 1961* – T. Kolník: Pohrebisko v Bešeňove. Slov. Arch. 9, 1961, 219-300.
- Kolník 1973* – T. Kolník: Hrobové nálezy z doby rímskej na Slovensku. Korpus. Nepublikovaný rukopis. Nitra 1973.
- Kolník 1980* – T. Kolník: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei I. Bratislava 1980.
- Ruttkay 1996* – M. Ruttkay: Nové nálezy z Bešeňova. AVANS v roku 1994. Nitra 1996, 150-151.

RÄDCHENVERZIERTE URNEN VON AUSGEWÄHLTEN GRÄBERN DER GRÄBERFELDER VON KOSTOLNÁ PRI DUNAJI UND SEKULE

LINDA KOVÁCSOVÁ – JÁN RAJTÁR

Im Beitrag sind handgearbeitete rädchenverzierte Keramikurnen von ausgewählten Gräbern aus zwei geographisch relativ weit entfernten germanischen Gräberfeldern aus der Südwestslowakei präsentiert. Im ersten Teil sind es Urnen aus vier Gräbern aus Kostolná pri Dunaji (Gebiet östlich der Kleinen Karpaten, in der Donauebene nördlich der Kleinen Donau) die in die ältere Phase der Stufe B1 der römischen Kaiserzeit (2.-3. Viertel des 1. Jh. nach Chr.) datiert werden. Dem entspricht die mehr altertümliche Gestaltung der vasenförmigen Formen (*Halásova 2010*). Im zweiten Teil sind es vier Urnen von den Gräbern aus Sekule (Gebiet westlich der Kleinen Karpaten, nicht weit vom östlichen Ufer des Marchflusses) aus der Stufe B2/C1 der römischen Kaiserzeit (2. Hälfte des 2. Jh. nach Chr.). Ihre schüsselförmigen Formen gehören zu den am häufigsten vorkommenden Formen von germanischen Gräberfeldern. Eine seltene Form hat nur die Urne auf einem hohlen Standfuß vom Grab H (Abb. 4: 1a-b).

Trotz der verschiedenen Datierung und der Formverschiedenheit der Urnen im Stil und der Geltendmachung von Verzierungsmodiven und Elementen, sieht man nicht einmal in ihrer technischen Durchführung zwischen diesen keine markanten Unterschiede. An den Gefäßen bedeckte die Verzierung hauptsächlich ihre Schultern und die Bauchung. Zwei Urnen aus Kostolná pri Dunaji (Abb. 2: 1a-b; 3: 1a-b) waren auch durch Streifen am Hals bis knapp unter dem Rand verziert, und nur hier kam an zwei Urnen auch die Verzierung an den Böden in Form der Swastika vor (Abb. 1: 1a-b, 3; 3: 1a-b). An den Urnen von diesem Gräberfeld wurden mehr auch stufenförmige und zusammengesetzte Mäander und Streifen in Gestalt des laufenden Buchstabens V angewendet (Abb. 1: 1a-b, 2; 2; 3). Diese kamen an den Gefäßen aus Sekule nicht vor, öfter ersetzten sie aber Streifen mit zick-zack Verzierung (Abb. 4; 5: 1a-b). Die Geltendmachung der Verzierung in Streifen mit dem Motiv des gebrochenen Mäanders in Gestalt des senkrecht verkehrt gegeneinander stehenden Buchstaben T dauerte auch an Urnen auf diesem Gräberfeld an (Abb. 4). An beiden Gräberfeldern kamen Gefäße auch mit der Verzierung ihrer unterer Teile in Form von senkrechten Streifen die zum Boden gerichtet sind vor, die diese in fünf oder sechs Zonen gliederten (Abb. 3: 1a-b; 4: 2a-b; 5: 1a-b). An den keramischen Urnen aus Kostolná pri Dunaji war die Verzierung durchs Rollrädchen nur in zwei parallelen Linien hergestellt. In einem Fall wurde offenbar bei der Verzierung ein zweireihiges Rollrädchen verwendet (Abb. 3: 2-3). An den Urnen aus Sekule kam die Verzierung auch in drei- bis sechszähligen Linien vor (Abb. 5: 1a-b). In einem Fall wurde offenbar ein zweizeiliges (Abb. 4: 4), und in einem Fall auch ein dreizeiliges Rollrädchen verwendet (Abb. 4: 3).

Von diesem Vergleich scheint es, dass die gleiche Technik, ähnliche Verzierungsmodive und Elemente sich bei so verzierter Funeralkeramik ca. schon seit dem 2. Viertel des 1. Jh. nach Chr. bis mindesten dem Ende des 2. Jh. nach Chr. geltend machten, und zwar in verschiedenen Regionen der Südwestslowakei. Die Bestätigung dieser These erfordert aber eine detaillierte Analyse und den Vergleich mit allen anderen greifbaren Funden.

Mgr. Linda Kováčsová
Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 21 Nitra
linda.kovacsova@savba.sk

PhDr. Ján Rajtár, CSc.
Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 21 Nitra
jan.rajtar@savba.sk

© SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM-ARCHEOLOGICKÉ MÚZEUM
ISBN 978-80-8060-414-1
ISSN 1336-6637